

УДК 330.322:338.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-8>**Мороз О. С.**

кандидат економічних наук, доцент,

Інженерний інститут

Запорізького національного університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7336-8023>**Moroz Oleg**

Engineering Institute of Zaporizhzhya National University

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 2020 РОКУ

Статтю присвячено висвітленню деяких напрямів розвитку інвестиційної діяльності в Україні в особливих умовах 2020 р. – умовах поєднання економічної кризи та пандемії, викликаній інфекцією COVID-19. Розвиток інвестиційної діяльності розглядається у вигляді інструменту виходу з кризового стану економічної системи. При цьому наголошується на необхідності використання реальних інвестицій на основі залучення передусім вітчизняних інвестиційних ресурсів для відродження реального сектору економіки України. Розглянуто напрями створення в Україні сприятливого інвестиційного клімату (інвестиційного середовища) шляхом посилення рівня захисту інвестицій та заходів щодо державної підтримки певних пріоритетних сфер (галузей) економіки країни та розвитку її територій. Приділено увагу створенню інвестиційної привабливості тих чи інших об'єктів інвестування в Україні шляхом поліпшення інвестиційного іміджу окремих регіонів та територіальних об'єднань, де мають відбуватися процеси реального інвестування шляхом перетворення їх в певні економічні зони, які мусять забезпечити поєднання централізованого державного управління з певною правовою, організаційною та матеріально-фінансовою самостійністю в межах визначеної територіальної відповідальності та субсидіарності.

Ключові слова: економічна криза, інвестиційна діяльність, інвестиційний імідж, інвестиційний клімат, реальні інвестиції.

DEVELOPMENT OF INVESTMENT ACTIVITIES IN UKRAINE UNDER THE ECONOMIC CRISIS OF 2020

The article is dedicated to highlighting some areas of investment activity in Ukraine in the special conditions of 2020 – the combination of the economic crisis and the pandemic caused by COVID-19 infection, because it is the development of investment activity that is the most widespread tool to overcome the crisis of the economic system through real investment, and the use of financial investment instruments. One of the conditions for overcoming the effects of the economic crisis of 2020 in Ukraine is the development of investment activity, which relies on the use of real investments and the revival of the real sector of the economy of Ukraine (especially its industrial branches), instead of giving preference to financial instruments of investment, including on the basis of international ones. borrowing. It emphasizes the need to maximize the use of own investment resources, at the expense of both creating the most favorable conditions for this, on the one hand, and the difficulty, even to outright ban, the use of these resources outside the country, on the other hand. This approach is justified by a significant change in the conditions of overcoming the effects of the economic crisis in 2020 compared to the conditions under which the economic crises of the previous years occurred. The creation of a favorable investment environment (investment climate) at the expense of strengthening the level of investment protection (both international and domestic) by providing it with certain state guarantees, as well as improving the development of measures for state support of certain priority spheres, is considered as a direction of investment activity development. (branches) of the country's economy and development of its territories, as well as the development and implementation in the future of targeted comprehensive innovation-investment programs as a regional and regional levels. Increasing the level of investment attractiveness of certain investment objects in Ukraine is considered in terms of improving the investment image of individual regions and territorial associations where real investment processes should take place. It is proposed to consolidate existing regional-level entities at the regional level by transforming them into certain economic zones, which should ensure a combination of centralized state administration with a degree of legal, organizational and material-financial autonomy within the defined territorial responsibility and subsidiary.

Keywords: economic crisis, investment activity, investment image, investment climate, real investment.

JEL classification: E20, E22, E23.

Постановка проблеми. У сучасній ситуації наближення однієї з найбільш жорстоких криз економіки світового господарства у цілому та окремих країн зокрема найважливішим засобом мінімізації її наслідків та забезпечення сприятливих умов для виходу з неї економіки України можуть стати інвестиції (як у цілому на рівні країни, так і на рівні окремих сфер (галузей) її діяльності та окремих господарюючих суб'єктів і певних територіальних утворень зокрема). Саме активізація інвестиційного процесу є одним із найбільш

дієвих механізмів здійснення певних структурних зрушень як у системі державного управління діяльністю окремих галузей, територій та держави у цілому, так і в діяльності окремих господарюючих суб'єктів, упровадження сучасних досягнень технічного прогресу тощо. При цьому у зв'язку зі складністю та взаємозумовленістю соціально-економічних процесів, а також у силу істотного впливу на розвиток економіки саме нееконімічних чинників ці проблеми неможливо розв'язати з використанням винятково економічних чинників і

важелів впливу. Тому дослідження проблем розвитку інвестиційної діяльності в Україні в умовах економічної кризи як із погляду її розвитку та посилення впливу на розвиток країни в цілому, так і з погляду створення інвестиційної привабливості для інвестування в окремі господарюючі суб'єкти, галузі та види діяльності, а також окремі територіальні утворення є в існуючих умовах актуальними та такими, що потребують уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальний економіко-теоретичний аналіз розвитку інвестиційної діяльності в ринкових умовах проведено в працях Д. Йоргенсона, Дж. Кейнса, Л. Койка та інших зарубіжних учених. Чимало вітчизняних учених займалися та займаються дослідженням проблем, пов'язаних з інвестуванням, зокрема М.В. Бандура, Л.М. Борщ, А.П. Гайдуцький, А.П. Дука, Т.В. Майорова, А.В. Нікітіна, А.А. Пересада та багато інших [1]. Проблема, пов'язаним з оцінкою інвестиційної діяльності й інвестиційних процесів у цілому та аналізом ефективності іноземних інвестицій зокрема, присвячено дослідження В.Г. Федоренка, І.С. Зайцевої, О.В. Коцюби та ін. [2]. Проблеми забезпечення перспектив для розвитку інвестиційної діяльності в окремих галузях економіки досліджували Ю.В. Герасименко, М.В. Зубець, С.В. Козловський та ін. [3]. Регіональні особливості інвестиційних процесів в Україні знайшли відображення у працях Ю.М. Вербицької, Л.М. Петренко та ін. [4]. Дослідження низки вчених, зокрема В.О. Василенко, В.І. Мунтіяна, А.І. Сухорукова та ін., присвячені розвитку інвестиційних можливостей фінансово-кредитного механізму управління суб'єктами господарювання, а проблемам формування і розвитку інвестиційного клімату в Україні – праці таких учених, як О.С. Власюк, В.М. Геєць, І.І. Лукінов, В.О. Точілін, Т.В. Шталь та ін. [5].

Активізація інвестиційного процесу є одним із найбільш дієвих механізмів здійснення певних перетворень економічної системи як окремих господарюючих суб'єктів, так і територіальних утворень та національних економік у цілому. Становлення національної економіки України як складової частини світового господарства ґрунтується на обов'язковому врахуванні низки важливих загальних закономірностей у сфері інвестиційної діяльності. Однією з найбільш розповсюджених закономірностей у сфері інвестиційної діяльності є використання її як інструмент виходу з кризового стану економічної системи за допомогою як реальних інвестицій, так і використання фінансових інструментів інвестування. Активізація і підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності потребують внесення певних змін, доповнень та проведення певних корегуючих дій щодо існуючих інвестиційних політик як держави у цілому, так і окремих сфер (галузей) діяльності, регіонально-територіальних утворень та окремих господарюючих суб'єктів зокрема. Мета статті полягає у висвітленні деяких напрямів розвитку інвестиційної діяльності в Україні в особливих умовах 2020 р. – умовах поєднання економічної кризи та пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Існування будь-якої економічної системи як системи споживання певної сукупності ресурсів для неухильно зростаючого споживання має визначений циклічний характер. Одним із суттєвих етапів циклу економічного розвитку будь-

якого суб'єкта вважається етап *кризи* (від грец. *crisis* – *поворотний пункт*), що являє собою порушення рівноваги між попитом та пропозицією на товари. У парадигмі економічного циклу *криза* породжує в подальшому депресивний процес в економічній кон'юнктурі й може вести до етапу *рецесії* (від лат. *recesses* – *відступ*), який характеризується відносно помірним, некритичним спадом виробництва, вповільненням темпів економічного росту протягом більше ніж півроку. За більш тривалого періоду рецесії, застою у виробництві продуктів та наданні послуг і торгівлі ними, етап характеризують як *стагнація* (від лат. *stagnatio* – *роблю нерухливим*), а ще більш глибокий та довгостроковий спад в економічному розвитку характеризується як етап *депресії* (від лат. *depressio* – *придушення*) [6]. Таким чином, етап кризи являє собою звичайний етап у розвитку будь-якої економічної системи, який передє або етапам, пов'язаним із подальшим погіршенням ситуації у цій системі (рецесія, стагнація, депресія), або з етапом її відновлення та подальшого розвитку. Вихід етапу кризи є дійсно *поворотним пунктом* у розвитку будь-якої економічної системи. При цьому цей поворот може призвести як до погіршення ситуації, так і до її поліпшення.

Історія економічних криз кінця ХХ – початку ХХІ ст. (нафтова криза 1973–1974 рр., латиноамериканська боргова криза 1980 р., криза фондового ринку 1987 р. (*Чорний понеділок*), банківська криза кредитування і заощаджень у США, Японії та Скандинавських країнах 1989–1991 рр., європейська валютна криза 1992 р. (*Чорна середа*), азіатська фінансова криза та технічні дефолти в деяких країнах 1997–1998 рр., аргентинська велика депресія 1998–2002 рр. і світова рецесія 2001–2003 рр., глобальна фінансова криза 2007–2008 рр., європейська боргова криза 2010 р.) та характер виходу з них у подальшому визначалися доцентровими силами та об'єднуючими тенденціями, що кожного разу призводило до посилення світової глобалізації [7]. Боротьба з коронавірусними інфекціями 2002 р. та 2012 р. та їхніми наслідками не тільки не послаблювала глобалізаційні підходи до вирішення проблем, що виникали, а навпаки, їх посилювала.

На відміну від боротьби з попередніми коронавірусними та іншими інфекціями пандемія коронавірусної інфекції COVID-19 та хвороба SARS-COV2, що викликається нею, як і боротьба з ними, спираються на тенденції, які насамперед характеризують процеси роз'єднання країн та окремих регіональних об'єднань між собою, посилюючи в них вплив протекціоністських, центробіжних, та антиглобалістичних сил. Ця тенденція також почала чітко виявлятися в період, що передував розвитку економічної кризи 2020 р. у вигляді певних торговельних обмежень між країнами, економічних санкцій і навіть торгово-економічних війн, в які втягувалися як провідні економіки світу, так і економіки, що розвиваються.

Виходячи із цього, можна дійти висновку, що подолання світової економічної кризи в умовах 2020 р. буде здійснюватися країнами, опираючись на національні підходи (власним шляхом) із максимальним використанням наявних ресурсів. Закриття кордонів (навіть усередині ЄС), різні умови, підходи та обсяги підтримки власного населення та національного бізнесу, різні шляхи існування національних економік в умо-

вах карантину тощо є лише певним підтвердженням даної тези. Ураховуючи такі умови, що складаються у світовому господарстві, доцільно було б *більш критично ставитися* до підходів, що забезпечували вихід з економічних криз, які були найбільш поширеними в минулому: широкого використання кредитних ресурсів для ліквідації дефіциту державного бюджету та забезпечення стійкості національної валюти шляхом їх запозичення у міжнародних фінансових організацій (у першу чергу найбільш вигідних (із фінансового погляду) кредитів від МВФ та Світового банку), а також використання фінансових інструментів інвестиційної діяльності (цінні папери, боргові зобов'язання тощо) як основних інструментів подолання економічної кризи та її наслідків, а також розвитку економіки.

Таким чином, інвестиційна політика держави у цілому та окремих галузевих і територіальних об'єднань, а також господарюючих суб'єктів незалежно від форм їх власності та напрямів діяльності має бути спрямована на *максимальне залучення реальних інвестицій*, спрямованих на відродження реального сектору економіки (відносно України це насамперед стосовно її промислових галузей), розвиток вітчизняного виробництва. При цьому має бути забезпечене *максимальне використання власних* інноваційно-інвестиційних ресурсів за рахунок як створення максимально вигідних умов для цього, з одного боку, так і утруднення, аж до прямої заборони використання цих ресурсів за межами країни – з іншого.

Таким чином, забезпечення інвестору (як вітчизняному, так і іноземному) можливості для найбільш ефективного реального інвестування має стати одним із головних напрямів виходу з кризового становища економіки країни, напрямом, який розверне післякризовий стан вітчизняної економіки не в бік подальшого її занепаду, стагнації та депресії, а в бік стабілізації та сталого розвитку в майбутньому.

Суттєвим складником у забезпеченні залучення в економіку України інвестицій в реальний сектор її існування є формування *інвестиційної привабливості* кожного напрямку використання інвестиційного капіталу, яке має на меті, перш за все, сприяння максимізації фінансового результату інвестиційної діяльності завдяки мінімізації ризиків під час реалізації інвестиційних процесів та проєктів.

Безумовно, формування інвестиційної привабливості вітчизняних об'єктів інвестування та зацікавленості інвесторів (як вітчизняних, так і міжнародних) в участі у реалізації конкретних інноваційно-інвестиційних проєктів або інвестиційних програм передбачає поряд із забезпеченням привабливості для інвесторів та стейкхолдерів інвестиційної діяльності конкретного інвестиційного проєкту (програми) на конкретному господарюючому суб'єкті або конкретному об'єкті публічного управління та/або місцевого самоврядування створення певного інвестиційного середовища (*інвестиційного клімату*) як на загальнодержавному рівні, так і на рівні певних сфер (галузей) діяльності, в яких відбувається інвестування, а також відповідного *інвестиційного іміджу* окремих територій конкретних регіонів, де відбуваються процеси інвестування.

Серед чинників, що характеризують *інвестиційне середовище* (інвестиційний клімат) України, особливу увагу, на нашу думку, необхідно звернути на:

– посилення *рівня захисту інвестицій* шляхом забезпечення його певними державними гарантіями;

– вдосконалення існуючих та розроблення нових заходів щодо *державної підтримки* (за рахунок, наприклад, податкової, грошово-кредитної та амортизаційної політики держави) розвитку певних пріоритетних *сфер (галузей) економіки*, які визначені як на державному, так і на регіональному рівні, а також розвитку окремих регіонів та територіальних об'єднань:

– розроблення і реалізацію *цільових комплексних інноваційно-інвестиційних програм* як на державному, так і на регіональному рівні.

Під час визначення інвестиційної привабливості тих чи інших об'єктів інвестування в Україні, на нашу думку, має й стан *інвестиційного іміджу* окремих регіонів та територіальних об'єднань, де мають відбуватися процеси реального інвестування. Із погляду створення сприятливого для реальних інвестицій інвестиційного іміджу території конкретного регіону, де відбувається інвестування, доцільно було б звернути увагу на такі показники, як:

– існуючий рівень загальноекономічного розвитку регіону інвестування та подальші перспективи його розвитку;

– рівень розвитку ринкових відносин та стан існуючої комерційної інфраструктури регіону;

– стан та перспективи розвитку інвестиційної інфраструктури регіону інвестування та її відповідність напрямкам реального інвестування;

– соціально-демографічна характеристика регіону;

– рівень децентралізації державного управління, правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в прийнятті рішень у межах визначеної територіальної відповідальності та субсидіарності регіону інвестування;

– існуючий у регіоні рівень умов, притаманних певній території, що створюють можливі ризики для реального інвестування (криміногенна, екологічна та соціальна ситуація тощо).

Інвестиційний імідж окремих регіонів та територіальних об'єднань, де мають відбуватися процеси реального інвестування, багато в чому визначається адміністративно-територіальним устроєм України, реформування якого передбачається на законодавчому рівні Законом України про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), як трирівнева структура, що складається з *базового* (громади – первинні одиниці устрою країни), *районного* (декілька громад, об'єднаних у район) та *регіонального* (існуючі області України та Автономна Республіка Крим, які утворюють регіони, а також певні особливості статусу міст Київ та Севастополь у системі адміністративно-територіального устрою України мають визначатися окремими законами) рівнів.

На жаль, ефективність реалізації реформування адміністративно-територіального устрою та децентралізації влади відповідно до вимог, передбачених Європейською хартією місцевого самоврядування, затверджених Радою Європи 15.10.1985 та ратифікованих Україною 15.07.1997, вкрай низька: за понад чотири роки реформування вся увага владних структур сконцентрована на «базовому рівні» – створенні територіальних громад (який дотепер ще не завершено), не приділяючи уваги розвитку ні районного, ні тим

більше регіонального рівнів. При цьому саме *регіонально-галузеві* чинники визначають такі суттєві фактори інвестиційної привабливості об'єктів реального інвестування, як:

– наявні ринкові умови інвестування в регіоні – сегментування місцевого ринку, місцеві ресурси та їх використання, ринкова інфраструктура регіону, наявна конкуренція тощо;

– існуючі регіональні політико-соціальні особливості та умови інвестування – наявність особливостей місцевого врядування і бар'єри в прийнятті рішень, наявні обмеження й особливості співпраці з регіональним бізнесом, політико-економічна активність населення регіону та її відношення до певних видів реальних інвестицій тощо.

Проблема формування та розвитку інвестиційного іміджу окремих регіонів та територіальних об'єднань, де мають відбуватися процеси реального інвестування, є, на нашу думку, особливо актуальними у зв'язку з існуючою нерівністю як ринково-економічного, так і соціально-політичного розвитку існуючих районів та регіонів України. Водночас неможливо забезпечити як подолання диспропорцій у розвитку окремих районів та регіонів України, так і створення їхнього позитивного для реальних інвестицій інвестиційного іміджу шляхом концентрації уваги лише на створенні територіальних громад (на базовому рівні реформування), залишивши як визначальне джерело впливу на розвиток і окремих громад, і районних та регіональних територіальних утворень і країни у цілому її центральну владу. У таких умовах створення привабливого для реальних інвестицій інвестиційного іміджу окремих регіонів та територіальних об'єднань в Україні має стати центральною ланкою в забезпеченні виходу економіки країни з кризового стану з метою забезпечення умов та можливостей рівного доступу різноманітних механізмів та інструментів інвестування до кожного територіального утворення, які мають забезпечити їх розвиток за рахунок припливу реальних інвестицій. Використання інституційного аналізу реалізації реформи (політичного та правового середовища, стану державної політики відносно цього регіону, макроекономічного регулювання процесів забезпечення подальшого розвитку як окремих територіальних утворень, так і країни у цілому тощо) мало б дати змогу оцінити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для формування інвестиційного іміджу кожного регіону для ефективної реалізації реальних інвестицій на їхній території.

Із цього погляду, на нашу думку, для формування інвестиційного іміджу територій для залучення реальних інвестицій в Україну необхідно сконцентрувати увагу на укрупненні регіональних утворень на кшталт певних *економічних зон*, які мають забезпечити поєднання централізованого державного управління з певною правовою, організаційною та матеріально-фінансовою самостійністю в межах визначеної територіальної відповідальності та субсидіарності. До такого підходу, наприклад, можна віднести підтриманий низкою вітчизняних фахівців проект створення замість існуючих адміністративно-територіальних одиниць дев'яти регіонів (економічних зон), а саме: Карпатського, Подільського, Північно-Західного (Волинського), Північно-Східного, Центрального, Сто-

личного, Донецького, Придніпровського, Причорноморського [8, с. 258–269]. Такий підхід, на нашу думку, створює як мотиви, так і можливості до підвищення інвестиційної привабливості об'єктів інвестування у цих регіонах, що, своєю чергою, має забезпечити певні соціально-економічні ефекти від заходів щодо подолання економічної кризи шляхом залучення реальних інвестицій.

Висновки. Так чином, трактуючи певні можливі напрями розвитку інвестиційної діяльності в Україні як шляхи подолання наслідків економічної кризи 2020 р., можна зробити такі висновки:

– Етап кризи являє собою звичайний етап у розвитку будь-якої економічної системи, який передуює або етапам, пов'язаним із подальшим погіршенням ситуації у цій системі (рецесія, стагнація, депресія), або з етапом її відновлення, стабілізації та подальшого розвитку.

– Подолання наслідків економічної кризи 2020 р. буде все більше спиратися на протекціоністські та антиглобалістичні тенденції, які є протилежними тенденціям, пов'язаним із подоланням економічних криз, які відбувалися в попередні роки. Це вимагає більш критичного відношення до найбільш поширених у минулому інструментів подолання наслідків економічних криз: широкого використання для ліквідації дефіциту державного бюджету та забезпечення стійкості національних валют кредитних ресурсів (передусім запозичень у міжнародних фінансових організацій) і вживання переважно фінансових інвестицій та відповідних інструментів розвитку інвестиційної діяльності як шляху подолання кризи.

– Одним з основних шляхів виходу зі стану економічної кризи 2020 р. та подолання її наслідків в Україні має стати посилення інноваційно-інвестиційної діяльності, яка, головним чином, має бути спрямована на максимальне використання реальних інвестицій із метою забезпечення розвитку вітчизняного виробництва в першу чергу шляхом залучення та максимального використання власних інноваційно-інвестиційних ресурсів.

– Серед напрямів, які мусять створити в Україні максимально сприятливе для інвестиційної діяльності середовище (інвестиційний клімат), особливу увагу необхідно звернути в першу чергу на: а) посилення рівня захисту інвестицій (як міжнародних, так і вітчизняних) шляхом забезпечення інвестиційного процесу на всіх його етапах певними державними гарантіями; б) вдосконалення заходів щодо державної підтримки інвестиційної діяльності як у певних визначених як пріоритетні сферах (галузях) економіки країни, так і спрямованих на розвиток окремих територій; в) заходи щодо розроблення та реалізації окремих цільових інноваційно-інвестиційних програм, визначених як на державному, так і на регіональному рівні.

– Суттєвим напрямом підвищення інвестиційної привабливості тих чи інших об'єктів як реального, так і фінансового інвестування в Україні має стати поліпшення інвестиційного іміджу окремих регіонів та територіальних об'єднань, де має відбуватися інвестиційна діяльність. Зважаючи на те, що саме регіонально-галузеві чинники визначають найбільш суттєві фактори інвестиційної привабливості об'єктів реального та фінансового інвестування, для формування інвестицій-

ного іміджу територій із метою залучення інвестицій в Україну в цілому та реальних інвестицій зокрема необхідно сконцентрувати увагу на укрупненні існуючих на регіональному рівні адміністративно-територіальних утворень шляхом трансформації їх у певні економічні

зони, які мусять забезпечити поєднання централізованого державного управління з певною правовою, організаційною та матеріально-фінансовою самостійністю в межах визначеної територіальної відповідальності та субсидіарності цих територій.

Список використаних джерел:

1. Нікітіна А.В. Інвестиційна діяльність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. 161 с.
2. Федоренко В. Інвестиційні процеси в Україні : монографія. Київ : Кондор, 2017. 147 с.
3. Герасименко Ю.В., Козловський С.В. Моделювання інвестиційних процесів в агропромисловому комплексі України : монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2017. 236 с.
4. Вербицька Ю.М. Інвестиційно-інноваційна діяльність як чинник соціально-економічного розвитку регіону : монографія. Київ : Академвидав, 2016. 188 с.
5. Шгаль Т.В., Доброскок О.О. Аналіз інвестиційного клімату України та шляхи його вдосконалення: монографія. Київ : Академія, 2012. 248 с.
6. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 10.04.2020).
7. Каравацка Н.С. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки, інструментарій розв'язку. URL : http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/421/1/2.2_2.pdf (дата звернення: 10.04.2020).
8. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : монографія / за заг. ред. Є.П. Качана. Київ : Юридична книга, 2013. 704 с.

References:

1. Nikitina A. V. (2010). Investytsiyna diyal'nist' v Ukraini : suchasnyy stan i perspektyvy rozvytku [Investment activity in Ukraine: current state and prospects for development]. Zaporizhzhya : Zaporiz'kyu natsional'nyy universytet. 161 s.
2. Fedorenko V. (2017). Investytsiyni protsesy v Ukraini : monohrafiya [Investment processes in Ukraine: monograph]. Kyiv. Kondor. 147 s.
3. Herasymenko YU. V., Kozlovs'kyu S. V. (2017). Modelyuvannya investytsiynykh protsesiv v ahropromyslovomu kompleksi Ukrainy : monohrafiya [Modeling of investment processes in the agro-industrial complex of Ukraine: monograph]. Vinnytsya: Hlobus-Pres. 236 s.
4. Verbyts'ka YU. M. (2016). Investytsiyno-innovatsiyna diyal'nist' yak chynnyk sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehionu: monohrafiya [Investment and innovation activity as a factor of socio-economic development of the region: monograph]. Kyiv : Akademvydav. 188 s.
5. Shtal' T. V., Dobroskok (2012). Analiz investytsiynoho klimatu Ukrainy ta shlyakhy yoho vdoskonalennya : monohrafiya [Analysis of the investment climate of Ukraine and ways to improve it: a monograph]. Kyiv : Akademiya. 248 s.
6. Vikipediya – vil'na entsyklopediya [Wikipedia is a free encyclopedia]. URL. : <https://uk.wikipedia.org> (data zvernennya: 10.04.2020)
7. Karavatska N. S. Svitovi ekonomichni kryzy : prychny vynyknennya, naslidky, instrumentariy rozv'yazku [Global economic crises: causes, consequences, tools of solution]. URL. : http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/421/1/2.2_2.pdf (data zvernennya: 10.04.2020)
8. Rozmishchennya produktyvnykh syl i rehional'na ekonomika: monohrafiya /za zah. red. YE.P. Качана [Placement of productive forces and the regional economy: a monograph]. Kyiv: Yurydychna knyha, 2013. 704 s.